

A Szeri Csárda története

Farkas László Róbert*

* Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark, Ópusztaszer

Kulcsszavak

Nemzeti Emlékpark
szabadtéri múzeum
néprajz

memorial park
open-air museum
ethnography

Absztrakt

A publikáció a Szeri Csárda történetét kívánja feltárni, mely az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark mellett található. Ki ne ismerné az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkot vagy a Szeri Csárdát? Valószínűleg kevesen vannak, akik számára ismeretlen ez a két helyszín. A cikk érdekes részleteket mutat be a két intézmény tekintetében: új történeti mozzanatokat ismerhetünk meg nem csak a csárdával, hanem a Nemzeti Emlékpark fejlődésével, fejlesztésével kapcsolatosan is.

A „szer-üzenetét” hirdető Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark Nemzeti Emlékhelyként Magyarországi déli régiójában, ötvenöt hektárnyi területen biztosít tartalmas kikapcsolódást a hazai és külföldi látogatóknak. Szegedtől harminc kilométerre, a Kiskunmajsa és Mindszent távolság középső metszéspontjában található részen kiállítások, tudományos találkozók, tanulmányi táborok és családoknak szóló programok szerepelnek a palettán.

Emlékhelyünk százhusz éves működése alatt – az 1896-os Árpád-élmű avatásától mostanáig – a honfoglaló magyarság történetét, életmódját, a kor értékeit hordozó néphagyományait ápolta, továbbá célul tűzte ki, hogy szabadtéri néprajzi gyűjteménye által a 19. század végi - 20. század eleji magyar szokásokat is népszerűsítse, főként az új múzeumlátogató generációk számára. Értékmegőrző funkcióját, a magyar szellemi és tárgyi örökségek hagyományozását az ópusztaszeri kiállítóhely napjainkban is ellátja, ugyanezt a jövőben is folytatni kívánja.

A Szeri Csárda történetét csak az emlékpark kialakulásával, annak fejlődésével együtt tárgyalhatjuk, amely a Park közvetlen szomszédságában található, a muzeális intézményhez vezető főút mellett. Területe kerti helyiséggel, kiülőkkel és gyermekjátszóterrel együtt közel hatszáz négyzetméter. Kívülről egyszerű, paraszti jellegű fehérre meszelt falazat, meleg időben

a párkányokon illatos muskátlik köszöntik a látogatót. Homlokzatán szekérkerék foglal magának terjedelmes helyet. Belső részében egyszerre kétszáz főt is kiszolgáló melegkonyha található, a fogadóterében dél-alföldi népművészeti díszítések emlékeztetnek a 19. századi magyar mindennapokra. Vitathatatlan, hogy szabadtéri kiállítóhelyünknek köszönhetjük máig tartó népszerűségét, mely a vendéglőnek „szülője” és segítője volt.

A dolgozat elkészítéséhez forrásokat nyújtottak a Csongrád Megyei Levéltár idevonatkozó dokumentumai, az Országos Emlékbizottság iratai, az Ópusztaszeri Emlékpark irattározott jegyzőkönyvei, valamint Szabó G. Lászlóval készített interjúnk (oral history), aki 1976-tól az Országos Emlékbizottság titkára, a Csongrád Megyei Tanács elnök-helyettese, majd az emlékpark munkatársa volt 2007-ig. Továbbá, Trogmayer Ottó és Zombori István szerzőpárosok tollából született „Szer monostorától Ópusztaszerig” című monográfia (Trogmayer & Zombori 1980) is irányadó volt a tanulmány összeállításában.

A Szeri Csárda eredetileg major volt, takaros parasztházzal. Az ingatlan ugyanott állt akkor is, a mai helyén az emlékparkhoz vezető úton, az egykori Pallavicini-uradalom részeként ismert Sövényháza¹ területén. A nemesi birtokon elterülő sövényházi kertészség területe mintegy negyvenezer kataszteri hold volt. Ennek képezte részét a pusztaszeri határ

is. A 19. század elején ebből tízezer hold szántóföld, tízezer legelő, hétezer hold nádas és ötezer hold terméketlen, a többi egyéb hasznosítású. A gróf célja az volt, hogy a rét és egyéb területek rovására növekedjék a szántóterület (Trogmayer-Zombori 1980: 111-112), így a helyi lakosság összetételének meghatározója lett a terület mezőgazdasági működtetése.

A második világháború utáni évekre a majort vendéglátóhellyé alakították, amely a település agorájává vált. Pontosabban az akkor még jóval kisebb területű *"Tanya Csárda"* néven elhíresült helyet a környéken élő munkások, parasztok látogatták – főként férfiak, amolyan búfelejtő gyanánt. Akkor még nem volt híre-hamva sem annak az elképzelésnek, hogy a millenniumi Árpád-emlékmű mellett vendéglő szülessen, amelynek konyhája szolgálni fogja a múzeumlátogatókat. Lovak, szekerek, dinamós kerékpárok támasztották annak oldalát, tehát valóban tanyai közösségi találkozóhely volt még a hatvanas években is. Az ablakokból viccek, férfitemák, nótázások, az alföldi emberek ügyes-bajos dolgai hallatszottak ki ekkoriban (Szabó G. László-interjú, 2015). Míg nem 1969-ben a Csongrád Megyei Tanács Műemléki Albizottságának Ópusztaszer fejlesztésére tett javaslata után az MSZMP KB² jóváhagyta az ópusztaszeri honfoglalási emlékmúzeum ügyét, így 1970. április 29-én a Hazafias Néprfront³ jóváhagyásával megalakult a Pusztaszeri Emlékbizottság Erdei Ferenc politikus elnökletével. A bizottság vezetője – a makói születésű szociológus, aki abban az időben a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára volt – a HNF Országos Tanácsának Elnökségéhez előterjesztést intézett „Pusztaszer ügyében” címmel. A szovjetizálódott államirányítás határozott törekvése volt ugyanis, hogy politikai ideológiájával az Ópusztaszeri Emlékpark ügyét összeillessze. Az 1970-es dokumentum elbeszélése Pusztaszert a magyar történelem egyik legjelentősebb emlékhelyének nevezte: a terület a Gesta Hungarorum szerint az első országgyűlésünk helyszíne 896-ban, s itt történt a földreform végrehajtásának hivatalos és ünnepélyes kezdése az ideiglenes nemzeti kormány „600/1945 ME” számú rendelete alapján 1945. március 29-én. Erdei megfogalmazása szerint a terület ekkor kiemelt történelmi jelentőségének ellenére elhanyagolt és rendezetlen, mind fizikai, mind pedig szellemi értelemben. Maga a helységnév félrevezető – írta az elnök –, az Árpád-emlékű ez időben nem Pusztaszeren, hanem közigazgatásilag a Sövényháza nevű községben volt, amelyet akkorra már régészeti és történelmi értékénél fogva „védett” területté nyilvánítottak. A tömegeket vonzó szobori búcsút az előterjesztés provinciálisnak ítélte, a megyei, járási és községi megemlékezést országosan „nem elfogadottnak” értékelte. *„Az Emlékhely történelmi értékelésében és a megemlékezések tartalmában zavar érzékelhető”* – fogalmazott beadványában az egykori politikus (Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark irattára 1977-1985). Talán nem véletlenül. Mint tudjuk, a szobori búcsú, mint keresztény közösségi rendezvény funkcionált a dél-alföldi közéletben.

A kommunizmus időszakától az ateista ideológia

totalis megerősödésétől fogva teljesen kimosódott az emlékezetből és csak jóval később, a rendszerváltozást követő évtizedekben jelen meg újra és foglalta el méltó helyét az intézmény nemzetépítő arculatában. Az 1970-es évektől az 1990-es évek közepéig, szeptember havának első hétvégéjén minden évben munkás-paraszt találkozót rendeztek, amelyek a korabeli dokumentumok szerint tömegeket vonzottak, idevezényelve a környék dolgozóit, kiskatonákat, fiatalokat és időseket utasításszerűen ünnepelni az 1945-ös földosztást, mint az *„új Magyarország”* szervező pillanatainak emlékét. A hatalom javára legyen mondva, az első országgyűlésről és Pusztaszer jelentőségéről meggyőződéssel nyilatkoztak az 1970-es dokumentumban. Országos emlékhellyé kérték nyilvánítani a pusztaszeri területet. A kérvény meghallgatásra talált a HNF elnökségében, ugyanis döntöttek a Feszty-körkép felállításáról, valamint skanzen létesítéséről is (Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark irattára 1977-1985). Ettől az időponttól datálhatjuk, hogy a Szeri Csárda, mint gondolat és vendéglátóipari kiszolgáló egység létesítésére vonatkozó terv már születőben volt az emlékpark építőinek fejében. Az 1970-es évek elejére az eredetileg ivóként funkcionáló vendéglátóhelynek egyre nagyobb lett a forgalma, s a szövetkezeti rendszerben működő Kisteleki ÁFESZ vette kezelésbe, hogy vendégül lássa a kirándulókat itallal, kávéval, más csemegékkel és hideg konyhával.

1974-ben újjáalakult az Országos Emlékbizottság, elnöke innentől a földművelésügyi és élelmiszerügyi miniszteri tárcát ez időben betöltő Dimény Imre volt. Tervpályázatot írtak ki a tereprendezésre, tájvédelmi körzettel nyilvánították a kijelölt területet, és javaslat született a nemzeti emlékparkká való nyilvánításról, majd újra előtérbe került a földosztási emlékmű ügye és Sövényháza felvette az *„Ópusztaszer”* nevet. 1977 elején összefoglaló jelentés készült az elmúlt időszak munkálatairól: a romkertben ásatás történt, a terület rendezéséről végleges terv született, a hatalmas birtok a megyei múzeum (Móra Ferenc Múzeum, Szeged) igazgatóságának gondozásába került, amelynek vezetője Dr. Trogmayer Ottó volt. Továbbá gondnoki, szolgálati lakás épült és szociális helyiség- komplexumot is létesítettek, majd a földosztási emlékmű elkészítésére kiírták a pályázatot. Az elkövetkezendő időkre feladatul jelölték ki, hogy 1985-re befejezik a skanzen építését és erdőt telepítenek (Ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékpark irattára 1977-1985). Az emlékparkhoz vezető főúton található kiszolgáló egységünk ekkorra már évről-évre egyre több iskolás csoportot tudott fogadni, noha a melegkonyhás kiszolgáló rendszerre az idelátogatóknak még éveket kellett várniuk.

1977-től az Országos Emlékbizottságot Losonczi Pál, az Elnöki Tanács elnöke vezette tovább. A HNF felhívással fordult a szövetkezetekhez, vállalatokhoz, más társadalmi szervekhez, hogy széles körű társadalmi összefogással tudjon továbbfejlődni a Park. *„Szeretnénk, ha az emlékpark kialakítása országos üggyé válna; hiszen Ópusztaszer hazánk egyik kiemelkedő történelmi emlékhelye: a »kettős honfoglalás« jelképe.*

*A honfoglaló törzsek itt állapodtak meg az új haza törvényeinek kialakításában, s ennek híre mondáinkban még századok múlva is fennmaradt. [...] A hivatalos földosztás itt kezdődött el Pusztaszeren, s így lett azoké a föld, akiket megillet, megtörtént a második, a valódi honfoglalás.*⁴ (Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark irattára 1977-1985) – olvasható a HNF felhívását támogató Országos Emlékbizottság leveléből. A felhívás sikerének köszönhetően az építési munkálatokat felgyorsították. A „Pusztaszeri Nemzeti Emlékparkban” újra előkerült a földosztási emlékmű ügye és a Feszty-körkép restaurálása, 1979-ben. Ebben az évben a Magyar Építőművészek Szövetségének mesteriskolája pályáztatás útján a központi épület tervezését megkezdte és elkészült a skanzen első épülete, amelyben a csongrád megyei városok segédkeztek. Határozat született, hogy minden év augusztus 20-án nagyszabású állami ünnepet tartanak a szabadtéri múzeumban. Onnantól történelmi lovasjátékok, kirakodóvásárok, néptánc bemutatók, a KISZ⁵ -szel közösen szervezett honvédelmi vetélkedők, irodalmi és zenei rendezvények szerepeltek a hagyományt teremtő rendezvényen. Ugyanígy a munka ünnepén is, a majálisokon, ahol szakszervezeti programok színesítették a palettát. 1980-ban Kiss Sándor és az Ybl-díjas Vadász György művét fogadták el a földosztási emlékmű pályázatán, majd elkészült a makói ház és a szentesi tanya a skanzenben, továbbá a területet harminchét hektáron fásították. Az ásatásokat tovább folytatták a romkertben. A múzeumi emlékhellyé nyilvánítás után az intézmény felvette a „Nemzeti Történeti Emlékpark” nevet. Döntés született plakettek, emlékérmek adományozására. Vállalatvezetőknek, szocialista brigádoknak a kiemelkedő társadalmi tevékenységük elismeréséül ajándékozták ezeket a kitüntetések. A Park emblémájának tervezése is megindult ekkorra, elkezdődött a tó telepítése, valamint a főbejárat építése, és határozat született egy főépület kialakítására is. 1980 januárjában a SZÖVTERV – az állami tervező-és beruházási vállalat – szegedi irodájában tervező építészek, múzeumi, valamint megyei előljárók és műszaki szakemberek egyetértésével született döntés arról, hogy a Csárda átépítésre kerüljön. A tervekben az szerepelt, hogy a CSOMITERV – az állami építővállalat – kivitelezésében egy sokoldalú, jegyzőkönyvbe foglaltan „*differenciált üzemeltetést*” biztosító üzemegységet hoznak létre, amelyre a turisztikai fellendülés következtében igen nagy szükség volt. Terv készült arról is, hogy megerősítik az étterem előtti részt és a kerthelység szilárdburkolatát, háromszáz adagos főzőkonyhát létesítenek úgy, hogy a nyári szezon csúcsgérgalmában is, a szabadtéri főzésekkel együtt hatszáz adag kiszolgálását is biztosítani tudja a vendéglő, illetve galériás vacsorázó helyet, valamint pultos önkiszolgálót is álmodtak a tervezők. Sőt, a modern időknek megfelelően kiemelten fontosnak tartották, hogy a szomszédos emlékparkkal, valamint az utazási irodákkal való gördülékeny kapcsolattartás érdekében a Csárda irodahelyisége egy „*fővonalai távbeszélőt*”⁶ is kapjon (Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark irattára 1977-1985).

1980 áprilisától már múzeumi emlékhelyként látta el funkcióját az intézmény. Az 1981-es esztendőben a látogatószám meghaladta a százezer főt, majd 1982-ben a főépület építésének első szakasza kezdődött el. A beruházás teljes költségét százötvenöt millió forintba becsülték. Az építés első szakaszát kilencvenkét millió forintban határozták meg. Az ásatásokat, valamint a skanzen bővítését tovább folytatták és felavatták a bejárat kapu domborművét. A plakettek és érmék szabályozása hivatalosan elfogadásra került. Az Emlékbizottság ekkori ülésén már tárgyalásra került egy újonnan kialakítandó ifjúsági tábor terve, amely a „Tanya Csárda” mellett valósulhatna meg (Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark irattára 1977-1985). A következő beruházásokhoz az MSZMP KB további anyagi támogatás szükségességét indítványozta, és 1988-ban a Csongrád Megyei Tanács kötvényt bocsátott ki mintegy negyvenmillió forint értékben belföldi magánszemélyek, gazdálkodó szervezetek, költségvetési szervek, pénzintézetek részére, ugyanis ekkorra már további források nélkül elképzelhetetlen volt az emlékpark fejlesztése. Különösen azért, mert a rendszerváltozás időszakára egyre többször került előtérbe a Feszty-körkép restaurálásának ügye. Ehhez nagymértékű felkészülési folyamat volt szükséges: a pénzügyi fedezet előteremtése, a felújítás helyszínének meghatározása, amelyre egy szegedi, Ságvári telepi ingatlant jelöltek ki, valamint szervezést igényelt még emellett egyéb műszaki rendszerek kiépítése, továbbá munka-, és tűzvédelmi rendszerek kialakítása. A magyar körkép sorsával sok hasonlóságot mutató wrocławai panorámafestményt sikeresen helyreállító, huszonöt fős lengyel Ars Antiqua csoport nyerte el végül a restaurálás lehetőségét (Csongrád Megyei Levéltár 1980; Szabó G. Lászlóval-interjú, 2015).

A Csárda történetében az állami irányítás malmi komótosan örölte. Olyannyira, hogy 1986-ra el is készült az újjávarázsolt „Tanya Csárda”. A Megyei Tanács határozatban fejezte ki köszönetét, elismerését a széles körű társadalmi összefogásért az országos irányító szerveknek és társadalmi tömegszervezeteknek. A Kisteleki Egység ÁFESZ kezelésében a tizenhárom millió forintost beruházás a végéhez ért, ám a végeredmény a tervekhez képest jelentős változást mutatott. A galéria és a pultos kiszolgáló terek már valószínűleg a pénz szűke miatt elmaradtak, ugyanúgy, mint a hatszáz adagos konyha és az udvaron található színpad megépítése is. Nagy hasznára vált az étteremnek, hogy a Szeged Tourist utazásszervező cég megépítette végre a kétszáz sátorférőhelyes kempinget a szomszédban, amely a dél-alföldi iskolák kirándulásainak és a Magyar Úttörőszövetség országos programjainak kedvelt színhelyévé vált (Csongrád Megyei Levéltár 1987). A vendéglőben – a kirándulók nagy örömeire – megindultak a felejthetetlen hangulatú, szocreál típusú menüs, meleg étkeztetések: iskolás kirándulók és pedagógusok, gyermekek és idősek, magánszemélyek sorra kanalazták a „*békebeli*” csontleves cernametélttel, utána fogyasztották a sercegős bundájú sertésbordát, hozzá céklát, vagy káposztasalátát, megkoronázva az egészet egy pohár ivólével.

Az üzleti világ beköszöntével Frank Sándor szakács, vendéglátó vállalkozó – ma már a Fehértói és a szegedi Roosevelt téri Halászcsernye tulajdonosa – üzemeltetésében működött tovább az étterem bérleti jogviszonyban az 1980-as évek végétől, s ebben az időben keresztelték át „*Szeri Csárdára*” a vendéglőhelyet. 1997-ben a terület mellé parkolókat építettek a megnövekedett forgalom miatt, hiszen Nagy László igazgatása alatt már évente több százezer embernek nyújtott kikapcsolódást Feszty Árpád Körképe, a „*Magyarok bejövetele*”. (Szabó G. László-interjú, 2015) A vendéglőt 2007-től az emlékpark saját kezelésében működtette tovább, ezekben az években nyerte el a belső tér a 19. század végét és 20. század elejét idéző kialakítását és esztétikáját. Betyáros hangulatot idéző néprajzi tárgyak ékesítik a falakat és szolgáltatnak sajátos színvonalat az étteremnek. A bútorok, viseletek, állattartási eszközök és fegyverek egy magángyűjtő jóvoltából kerültek a csárdához.

IRODALOM

Trogmayer Ottó – Zombori István (1980): *Szeri monostortól Ópusztaszerig*. Budapest: Magvető Kiadó.

FORRÁSOK

Csongrád Megyei Levéltár – Csongrád megyei Tanács VB. Építési, Közlekedési és Vízügyi Osztály. 12176/1980.

Csongrád Megyei Levéltár – Csongrád megyei Tanács Elnökhelyettesének (Szabó G. László) I. 6-8/1987-es számú levele a Megyei Tanács Végrehajtó Bizottságának és a Hazafias Népfront Megyei Elnökségének

Csongrád Megyei Levéltár – Csongrád megyei Tanács 65/1987./V.26./V.B. határozata

Oral history interjú Szabó G. Lászlóval

Országos Emlékbizottság iratai 1977-1985; A5 0003 – Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékpark Irattára

JEGYZETEK

¹ Sövényháza települése neve 1974-től Ópusztaszer.

² Mozaikszó: Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága.

³ A Hazafias népfőnt az MSZMP társadalmi tömegszervezeteként 1945 és 1990 között működött Magyarországon, egyfajta politikai platformként összefogva a társadalom széles rétegeit. Továbbiakban: HNF.

⁴ Részlet az Országos Emlékbizottság 1977. március havi ülésének jegyzőkönyvéből.

⁵ Mozaikszó: Kommunista Ifjúsági Szövetség.

⁶ A telefon korabeli elnevezése az iratban.

The Story of The Szeri Csárda

László Róbert Farkas

The publication tells the story of the Szeri Csárda (Restaurant). The „Csárda” is located next to the Ópusztaszer Historical Memorial Park. Most of the Hungarians know the Ópusztaszer Memorial Park and the Szeri Csárda – Probably there are only a few ones who are not familiar with these two institutions. The publication presents interesting details about them.

We can learn new details not only about the history of the restaurant, but also about the development of the Memorial Park.